

Кушинська Л.А.*

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ ТА ЇЇ НАЙВИЩИХ ІНТЕРЕСІВ

Стаття присвячена аналізу положень конвенцій, що стосуються прав дитини, відносно майнових та особистих немайнових прав дітей та їх виконанню в Україні. Особливу увагу автор приділяє проблемі співвідношення міжнародних документів та національного законодавства.

Ключові слова: головні стандарти прав, конвенція, права дитини, внутрішнє законодавство.

Статья посвящена анализу положений конвенций, которые касаются прав ребенка относительно имущественных и личных неимущественных прав детей и их исполнению в Украине. Особое внимание автор уделяет проблеме соотношения международных документов и национального законодательства.

Ключевые слова: основные стандарты прав, конвенция, права ребенка, внутреннее законодательство.

The article is devoted the analysis of positions of conventions which concern the rights of the child concerning the property and personal non-property rights of children and to their execution in Ukraine. The special attention author gives to a problem of a parity of the international documents and the national legislation

Keywords: the main standards of the rights, the rights of the child, the convention, the national legislation.

Конвенція ООН про права дитини 1989 р., що визначає головні стандарти прав неповнолітніх чи малолітніх осіб, є чинною в Україні з 1991р. [1].

Приєднавшись до низки міжнародно-правових угод, котрі конкретизують головні статті цього документу, та визначають практичні заходи, що мають бути здійснені державами з метою реалізації її положень, Україна взяла на себе правові зобов'язання, а самі договори, після набрання ними чинності, стали частиною вітчизняного національного законодавства. Ці конвенції стосуються реалізації прав дитини (майнових, особистих немайнових та процесуальних), визначення опіки над дитиною в разі розірвання інтернаціонального шлюбу та питань пов'язаних з опікою, піклуванням та незаконним транскордонним контактом, точніше – міжнародним викраденням дитини. Особливу групу угод складають ті, що стосуються міжнародного всиновлення.

Проблема реалізації прав дитини, а також забезпечення її «найвищих інтересів», з огляду на те, що критерій таких інтересів не прописаний, а віддається на визначення суду, не дивлячись на кількість прийнятих та чинних документів, лишається відкритою. Зокрема, це стосується дітей, народжених в змішаних шлюбах, оскільки, по-перше, кожна

* кандидат історичних наук, магістр права, доцент кафедри теорії та історії держави і права НПУ ім. М.П.Драгоманова

країна самостійно визначає правовий режим міжнародних угод та їх співвідношення з національним законодавством, по-друге міжнародні угоди не вирішують головних питань, зокрема, питання громадянства дитини, народженої в такому шлюбі. Як правило, імперативні норми встановлюються на національному рівні. І врешті, судові рішення, прийняті в одній договірній країні, можуть бути визнані національним судом іншої договірної країни як такі, що суперечать «внутрішньому правопорядку», а значить, не можуть бути виконаними.

Проблема стала нагальною у 80-х роках минулого століття. В цей час, внаслідок похвалюваної транскордонної активності населення країн Європейської економічної спільноти, збільшилась кількість інтернаціональних шлюбів, однак їх правові наслідки лишились не вирішеними, зокрема, питання опіки, піклування, аналогічних інституцій та транскордонного переміщення дітей. Виникла потреба у співробітництві країн щодо визнання та виконання судових рішень щодо зазначених питань. На це була спрямована Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та поновлення опіки над дітьми, укладена 20.05.1980 р. чинна в Україні з 2008 р. [2].

Розроблена в рамках Ради Європи, ця міжнародна угода чітко визначає, що то є «рішення стосовно опіки» та «неправомірне переміщення дитини», надає можливість запровадити заходи, які дозволяють поновити опіку над дітьми в разі її припинення, забезпечують вирішення проблем при неправомірному переміщенні дітей через держкордон, а також встановленню правового співробітництва між компетентними органами Договірних Держав.

Щоб рішення стосовно опіки над дитиною, отримане в одній Договірній країні, було визнане або виконане в іншій, необхідно до її центрального органу подати заяву. В Україні таким органом є Міністерство юстиції. Однак, Конвенція визначає також підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень стосовно опіки. До таких відносяться, зокрема, неповідомлення відповідача про справу, невідповідність справи компетенції суду (органу) та несумісність рішення з іншим рішенням компетентного суду (органу). До варіативних підстав відмови у визнанні та виконанні рішення можна віднести ситуацію, коли таке суперечить публічному порядку та інтересам дитини. На практиці це означає залежність рішення стосовно опіки від суддівської оцінки в іншій договірній країні, так само, як і від суб'єктивного визначення інтересів дитини.

Для конкретизації положень цього документу було прийнято Гаазьку Конвенцію про юрисдикцію, застосовне право, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р., що чинна в Україні з 2008 р. [3]. Документ визначає межі компетенції та обсяг повноважень державних органів стосовно заходів захисту прав дитини. Такими є судові або адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини, тобто, тієї, з якої в дитини існує найміцніший правовий зв'язок. Варте уваги, що такий зв'язок визначається законодавством країни, де дитина постійно проживає, зареєстрована, відвідує дитячий заклад, має страховий поліс, незалежно від того, в якій країні народилась дитина і що з цього приводу передбачає законодавство країни народження дитини. Згідно ж Закону «Про громадянство України», свідоцтво про народження для осіб до 16 років, а також паспорт громадянина України та військова книжка для військовослужбовців є документами, які підтверджують вітчизняне громадянство (ст.5 ч.1) [4].

Однак, українське законодавство виходить з того, що коли міжнародним договором встановлені інші правила, ніж ті, що містяться в законі, застосовуються правила міжнародного договору (ст. 4). Отже судові та адміністративні органи Договірної Держави звичайного місця проживання дитини зберігають свою юрисдикцію і у тих випадках, коли

відбулося неправомірне переміщення або утримування дитини, доки дитина не набере постійного місця проживання в іншій Державі.

Правом держави звичайного місця проживання дитини, згідно Конвенції, також визначається набуття, припинення та здійснення батьківської відповідальності. Заходи, ужиті органами Договірної Держави, визнаються в усіх інших Договірних Державах, однак, у визнанні, може бути відмовлено якщо захід було вжито органом, який не мав на те повноважень, думка дитини не була заслухана, визнання суперечить публічному порядку, а також, якщо захід є несумісним із таким, ужитим пізніше в не-Договірній Державі звичайного місця проживання дитини. Отже, знову суб'єктивне визначення відповідності або невідповідності публічному порядку, однак, думка дитини повинна враховуватись, щоправда, якщо така досягла певного рівня вікової зрілості. Відтак на порядок денний постало питання надання неповнолітній особі процесуальних прав, а також, їх практична реалізація з урахуванням індивідуальних вікових особливостей дитини.

На це була спрямована Європейська конвенція про здійснення прав дітей (Страсбург, 1996 р.), чинна в Україні з 2007 р. [5]. Прийнята без можливості будь-яких застережень, Конвенція зобов'язує Договірні держави визначити справи, на які поширюється дія документу при судовому розгляді (п.4. ст.1.), а також розширює обов'язки та повноваження судів. Зокрема, суд має повноваження самостійно визначити доцільність призначення дитині представника у встановлених внутрішнім законодавством випадках, коли благополуччю дитини загрожує серйозна небезпека. Самостійно роз'яснити малолітній або неповнолітній особі її права та можливі наслідків дій її представника, також є обов'язком суду. Для прийняття рішення в найвищих інтересах дитини суд, переконується, що достатньо така сама інформована, визначає чи має суд достатньо інформації, у разі треби консультує дитину і надає можливість їй висловити свою думку та приділяє належну увагу

Оскільки Конвенція приділяє увагу процесуальним та майновим правам дитини, відбулись зміни у вітчизняному законодавстві. Відтак, у Цивільному Процесуальному кодексі України з'явилась стаття 27-1 «Забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи», в якій визначаються процесуальні права дитини. Це, зокрема, можливість безпосередньо або через представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу при поданні своєї позиції, отримання через представника інформації про судовий розгляд та здійснення інших процесуальних прав, передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [6].

Однак, практика висловлення дитиною своєї думки лишається відкритим питанням. Існує загальна процедура, але відсутня така, що адаптована до дитини з урахуванням її вікових, а також індивідуальних психологічних особливостей. В Україні неповнолітню або малолітню особу, якщо за віком така усвідомлює свої дії, викликають разом з батьками (законними представниками) до суду та заслуховують.

В українському національному законодавстві також лишається недостатньо врегульованим питання майнових прав дитини, зокрема, права на нерухоме майно. Контроль за здійсненнями зазначених прав неповнолітньої особи, згідно Закону України «Про охорону дитинства», покладається на Органи опіки й піклування [7]. Однак, практика свідчить про випадки втрати житла неповнолітньою особою, котре відбувається внаслідок недбалості батьків чи законних представників та неправомірних дій органів опіки й піклування та нотаріату. Крім того, у вітчизняному законодавстві недостатньо прописане право дитини на житло у випадку його конфіскації, накладання на арешту та стягнення. Не врегульовано прийняття в спадщину дитиною майна, що знаходиться під заставою, оскільки разом з майном до неповнолітньої переходять і зобов'язання, котрі вона не в змозі виконати. Оскільки по закінченню терміну виконання зобов'язань заставодержатель

має право отримати житло у свою власність, для дитини це означає втрату свого права на нерухоме майно.

Суд має сприяти створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною, але не визначено яким чином це повинно відбуватись. Відтак, на сьогоднішній день на рівні національного законодавства лишається проблема практичного здійснення прав дитини.

Література

1. Конвенція ООН про права дитини. - Режим доступу до тексту: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
2. Європейська конвенція про визнання і виконання рішень стосовно опіки над дітьми та поновлення опіки над дітьми. - Режим доступу до тексту: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_327
3. Конвенція про юрисдикцію, застосовне право, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності і заходів захисту дітей. - Режим доступу до тексту: <http://www.ditu.gov.ua/documents/10041>
4. Закон України «Про громадянство України» - Режим доступу до тексту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2235-14>
5. Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 р. – Режим доступу до тексту: <http://www.ditu.gov.ua/documents/10035>
6. Стаття 27-1 Цивільного процесуального кодексу України. – Режим доступу до тексту: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041618.html
7. Стаття 16-1 Закону України «Про охорону дитинства». – Режим доступу до тексту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14>